

**STM 1942**

**Litteraturen om Jean Sibelius**

*Av Nils-Eric Ringbom*

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

## LITTERATUREN OM JEAN SIBELIUS

Räknar man blott med den i bokform tillgängliga biografisk-analytiska litteraturen om Jean Sibelius och hans konst, så kan den tillsvidare räknas på fingrarna. Men vilja vi tala om Sibelius-litteraturen i allmän och vidare mening, så ha vi inte blott att beakta de arbeten, som i sin helhet äro ägnade mästaren, ty det finns mycket av stort intresse, som förlorar sig inom en vidare ram, i form av essäer och uppsatser, offentliggjorda i arbeten av allmännare karaktär, i tillfällighetspublikationer, tidskrifter, dagliga tidningar m. m. Den översikt, som i det följande presenteras, framställs ej med anspråk på fullständighet i bibliografisk mening; den vill blott ge en sammanfattning av det väsentligaste.

Den första lilla bok, som bar Jean Sibelius' namn på pärmen, torde ha varit en av Rosa Newmarch år 1906 utgiven 26-sidig broschyr, innehållande ett föredrag, som författarinnan hållit i Goers Club i London. En stor del av innehållet är ägnat en beundrande och glorifierande skildring av Finlands folk mot bakgrunden av Kalevala och landets historiska öden. Efter en kort översikt av 1800-talets musikliv i Helsingfors lämnar författarinnan en i stort sett inte blott korrekt utan även självständigt uttänkt och psykologiskt träffande — ehuru något romantiserande — analys av de verk Sibelius vid den tiden hade fullbordat. Uppmärksamheten är så mycket mera anmärkningsvärd, om vi beakta att symfonierna då blott voro två samt jämte violin-konserten och några symfoniska dikter bildade tyngdpunkten i mästarens alstring.

Mrs. Newmarch, en av de första som introducerade Sibelius' musik i England, har alltsedan ett personligt besök hos mästaren i hans hem för omkring 40 år sedan bevarat honom i trogen vänskap, och för några år sedan utgav hon på ett amerikanskt förlag en ny bok, »Jean Sibelius, a short Story of a long Friendship», med ett förord av Granville Bantock. Underrubriken avslöjar redan från vilken sida den kloka och intressanta författarinnan här behandlat sitt ämne. Boken innehåller en mängd brevcitat, som inte blott belyser arten av deras vänskapliga relationer utan också i viss mån kompletterar bilden av Sibelius' — särskilt i skrift — fåordiga personlighet. I slutet av boken har författarinnan sammanställt en lättfattlig och om förståelse vittnande analys av de sju symfonierna.

Kompositören Erik Furuhjelm, även bekant som musikkritiker och skriftställare, utgav 1916 den första monografin över Jean Sibelius. Detta arbete har trots sina begränsningar länge gällt som ett grundläggande verk och har i denna egenskap t. o. m. upptagits som kursbok för examen i musikvetenskap vid Finlands högskolor. Utom en intill

bokens utgivningsår fullföljd levnadsskildring berör författaren även mästarens produktion och ger, utan att ingå på detaljerad analys, en allmän bild av dess väsentligaste egenheter, så som hans musikernatur uppfattat dem. Om hans framställning inte alltid präglas av önskvärd objektivitet, så är det förståeligt i betraktande av det korta avståndet i tid och rum.

Ett år efter Furuhjelm's arbete utkom i Leipzig en bok om Sibelius av Walter Niemann, vars första relationer till Finland förmedlades av hans onkel, Gustav Niemann, en inflyttad och naturaliserad tysk musiker, som var konsertmästare i Helsingfors teaterorkester och Helsingfors konsertorkester åren 1864—81. Boken är tillägnad denna onkels minne. Niemann's arbete är rent analytiskt. Det befattar sig överhuvud inte med Sibelius' person, endast med hans verk, och även om det frestar till polemik i många stycken, förräder det dock en viss kännedom om den finska folkkaraktären och Sibelius' produktion.

Av utländska musikskriftställare och analytiker, som fördjupat sig i Sibelius' verk och personlighet, framstår Cecil Gray inte blott som den skapsinnigaste och djupaste utan också som den mest entusiastiska. Hans år 1931 utgivna Sibelius-bok vittnar om ett oändligt flitigt och kärleksfullt studium av mästarens konst, hans friska och livfulla analyser äro i all sin grundlighet kemiskt fria från skolmässigt pedanteri, och de slutsatser han drager kunna fylla varje landsman till den store mästaren med berättigad stolthet. Gray ser i Sibelius en av alla tiders märkligaste symfoniker, ja mer än så: Brahms', Bruckners och Mahlers överman, nästan Beethovens jämlike. Utom att författarens anseende borgar därför, framgår det även av bokens övriga innehåll, som ingalunda saknar kritiskt värdesättande partier, att den inte är någon ovederhäftig panegyrik. Huvudinnehållet i detta arbete utgör de analytiska referaten och karakteristikerna av mästarens verk. En knapp tredjedel behandlar mannen, den nationella och lokala bakgrunden.

I en liten volym, som utkom till Sibelius' 70-årsdag, har Gray sammanställt analyser av mästarens sju symfonier, illustrerade med rikliga notexempel. Dessa torde för all framtid få betecknas som grundläggande både i teoretisk-deskriptiv, konstnärlig och psykologisk bemärkelse.

Karl Ekman jr, vars Sibelius-bok också utkom till 70-årsdagen, förlägger tyngdpunkten av sin skildring till människan Sibelius, den egenartade personligheten bakom verket. Han säger sig ej ha velat taga upp tävlan med de kommentatorer, som skildrat tondiktaren Sibelius och analyserat hans verk. Det är dock inte lätt att uppdraga en bestämd gränslinje mellan människan och tondiktaren i detta fall. Till den grad ett med sin konst är om någon Sibelius. Inseende detta har Ekman inte heller begränsat sitt arbete till en levnadsbeskrivning med drag och episoder av enbart anekdotiskt eller psykologiskt intresse, utan han har också framlagt värdefulla uppgifter och beaktansvärda synpunkter rörande Sibelius' produktion. Författarens livfulla framställning, stilistiska säkerhet, hans kloka och träffande interfolieringar, hans vidsynta förståelse för mästarens konst i förening med en rikedom av citerat material, muntligen eller skriftligen meddelat av Sibelius själv och av personer, som under olika skeden kommit honom nära, ökar inte endast bokens värde, utan gör den tillika lättläst och omväxlande.

År 1937 utgavs på engelska en bok om Sibelius av kompositören Bengt von Törne. Den har, antagligen på grund av förläggarens välvilliga fjäsk, råkat bli litet olyckligt introducerad åtminstone i mästarens hemland. Omslagets utstyrelse, med jättetexten »a Close up by his *only* Pupil Bengt de Törne», har nämligen inte kunnat undgå att chockera musikvärlden därhemma — och särskilt förstås Sibelius' övriga elever. En oförsiktigt formulerad mening i boken (»I knew that Sibelius never accepted pupils») har väl givit upphov till denna fatalt braskande etikett, som är så mycket mera beklaglig, då den framställer författaren i alldeles orättvis belysning. Visserligen innehåller den lätt kåserande, med små anekdoter kryddade boken mycket, som tydligen är tillrättatlagd enkom för en utländsk publik, men av allmänt, för att inte säga speciellt tekniskt intresse äro i synnerhet mästarens uttalanden och råd i orkestreringsfrågor. Dessa utgöra också volymens egentliga kärna och göra den förtjänt av uppmärksamhet.

Våren 1941 ventilerades i Helsingfors universitet den första doktorsdissertationen om Sibelius' musik: »Die Symphonien von Jean Sibelius, Eine formanalytische Studie von Eino Roiha». Det är en med grundliga insikter och sann forskarhåg genomförd vetenskaplig undersökning i anslutning till prof. Ilmari Krohns rytmiska och formanalytiska system. Arbetets tyngdpunkt ligger alltså på ett abstrakt teoretiskt plan och lämnar i sin ovillkorliga objektivitet föga övrigt för estetiska eller psykologiska kategorier av intuitivt beskrivande eller värdesättande art.

Efter vinterkriget 1939—40 var Finland som bekant oerhört populärt i Amerika. Finländska konstnärer firade stora, av den politiska atmosfären gynnade framgångar, och Sibelius' musik var i ropet mer än någonsin. I mina händer har nyligen råkat ett dokument från denna tid, som värtaligt vittnar om den entusiastiska beundran man på andra sidan Atlanten ägnade Finland i allmänhet och Jean Sibelius i synnerhet: en 1941 utkommen bok, kallad »Finlandia. The Story of Sibelius», författad av journalisten Elliott Arnold. För europeiska läsare ligger bokens intresse huvudsakligen i den bild den ger av amerikansk mentalitet. Ty i sak eller synpunkter har den intet nytt eller intressant att förkunna. Med få ord sagt är det en typisk och inte heller fullt korrekt amerikansk reporterprodukt, tillrättatlagd för en stor och ungdomlig publik. — Som reklam för Sibelius och Finland skulle boken utan tvivel haft en uppgift att fylla, ifall ej den politiska utvecklingen tagit en kurs, som sannolikt gjorde den inaktuell redan under sitt tryckningsår. Men annars tyckes den inte ens som informationskälla för en bredare publik stå på en nivå, motsvarande den man i Europa vant sig begära av populär biografisk och konstanalytisk litteratur.

Härmed torde de hittills utkomna arbeten, vilka inom ramen av hela volymer ägnats Sibelius och hans konst, vara omnämnda, om vi från se ett till 75-årsdagen utkommet praktfullt utstyrt illustrationsverk med en kort inledning av Toivo Haapanen.

Det är omöjligt att här annat än i förbigående nämna de beaktansvärda uppsatser, som skrivits om Sibelius t. ex. av Karl Flodin (i »Finska musiker» och »Musikliv och reseminnen»), Ernest Newman i särskilda engelska publikationer, Adolf Paul i tyska tidningar, Otto Andersson (särskilt i de två Sibeliusnummer »Tidning för musik» utgav till 50-

årsdagen), Toivo Haapanen m. fl. »Suomen Musiikkilehti» celebrerade mästarens 60-årsdag med en ståtlig publikation, »Aulos», där de mest framträdande gestalterna i Finlands musikliv gripit till pennan för att belysa Sibelius' gärning från olika sidor och därmed bringa honom en hyllning. Ett rikt och beaktansvärt material erbjuder också innehållet i övriga tidskrifters vid olika festtillfällen utgivna specialnummer samt de artiklar som till mästarens bemärkelsedagar publicerats i världspresen. Ett vidare uppräknande faller utom ramen för denna artikel.

Många djuptänkta och träffsäkra essäer om Sibelius ha även offentliggjorts i andra sammanhang. I »Sibelius' koordinater» — ursprungligen publicerade i Nya Argus och senare sammanförda i essäsamlingen »Ståldälderns janusansikte» — följer Sigurd Frosterus mästarens alstring längs tre skilda vägar: den nationella väckelsens, den politiskt betonade fosterlandskärlekens och de världsmedborgerliga kringssynernas. Frosterus' synpunkter äro så mycket mer förtjänta av uppmärksamhet som det mesta av Sibeliuslitteraturen ligger på det biografiska eller det fackmässigt analytiska planet. Betraktar man konsten från en mindre jordbunden synvinkel än den, som dessa i sig själva ytterst betydelsefulla utgångslägen omfattar, finner man att Frosterus' studier ej blott såsom uttryck för en starkt personlig konstupplevelse äga sitt värde, utan att de därtill uppmärksamma många, hittills mindre observerade drag i Sibelius' konstnärprofil och på den grund svårligen kunna lämnas ur räkningen vid ett allsidigt belysande av mästarens gärning.

Slutligen må nämnas en med beundransvärd skarpskick utrustad dansk, Gunnar Hauch, som redan för ett trettiotal år sedan i Tilskuaren framhöll, att Sibelius är den stora personligheten i en tonkonstens nödtid, då de sista av musikhistoriens väldige ännu inte upphört att kasta en skugga över sina efterkommande: under ett interregnum då de, vilka sträva efter makten och äran, antingen ängsligt bygga på gamla traditioner och regler eller också med alla medel söka fästa uppmärksamheten vid en musik, som blott har det nys negativa egenskaper. Sibelius står fjärran från allt dylikt. Mer än knappt någon annan har han vandrat sina egna vägar, som till en början kunnat förefalla mången dunkla och oklara, men vilka betraktade ur en samlande synpunkt visa sig leda mot höga, med okvlig energi fullföljda mål.

Nils-Eric Ringbom.